

ТЎРА СУЛАЙМОН

ХАРСАНГ

ТОШКЕНТ
ЧУЛПОҢ НАШРИЕТИ

лаймон, Тўра.

Харсанг: Эртак. — Т.: Чўлпон, 1994. 20 б.

Йил бўйи пешона тери билан етиштирилган ғалла бир тунда бир тошга айланиб қолди. Бунинг сабабини Тўра Сулаймоннинг мазкур иши ўқиб, билди оласиз.

Иймон-эътиқод, меҳр-оқибат тўғрисидаги бу асар ўта қизиқлиги, ўқишлилиги билан ўқувчиларга манзур бўлади, деган дамиз.

Ўз2

Ў3620202—62
0 (04) — 94 Қўш. 94

№ 5-8250-0416-5

© Т. Сулаймон, 1994 й.

ХАРСАНГ

Эртак

Яқингина замонда
Оқтов деган томонда
Яшаркан оға-ини
Шодон ўтиб ҳар куни.
Бора-бора укаси
Серфарзанд бўла бормиш.
Бу борада оғаси
Орқада қола бормиш.
Тирноққа зор бўлибди
Ака шўрлик, на чора.
Бу дунёда ҳеч кимнинг
Бўлмасин бахти қора.
Ич-ичидан эзилган
Ука ўйлаб оғасин
Дебди:
— Бефарзандликни
Ҳеч бир бошга солмасин.
Меросхўри бўлмаган
Йигит армонли банда.
Фарзанд жондир, фарзандсиз
Жон не қилсин бу танда.
Бирдан таъна, бирлардан
Дашном эшитар оға:
— Серфарзанд кишилардан
Бўлсин бу, жон садаға.
Дунёнинг не қизиғи
Бордир боласиз зотга.
Е Гўрўғли мисоли

Меҳр қўйдингми отга?
Хотин қўйиб, хотин ол,
Аён бўлар айб кимда.
Афанди деганидай: айб
Эшакдамас, тўқимда!!!
Бу юришда эл ошин
Еб, бермасанг юртга ош,
Ўз билгингдан қолмасанг,
Юра бергил сўққа бош.

Бу таъналар оғанинг
Кўксин ўртаб боради.
Табиатнинг иши бу,
Кимга ҳам дард ёради.
Рўзгоридан мисоли
Илон чиққандай бўлар,
Тўлғонади тун бўйи,
Чаён чаққандай бўлар.
Оҳ урса, оғзидан ўт
Отилиб ўртанади.
Орзусига етолмай
Қоврилади, ёнади.
Қолмади бош урмаган,
Сиғинмаган бир ери.
Тўғри чиқмас барининг
Башорати, таъбири.
— Ҳалол юриб, ҳалол тур,
Ушалар орзунг шунда.
Бир тангрига сиғингин,
Гапнинг бари ўшанда.
Сиғинар тангрига ҳам
Тунни тонгларга улаб.
Ашраф, анбиёларга
Елворар тирноқ тилаб.
Бу ғамларга чидолмай
Сочларига оқ тушди.

Эсиз, юзига ажин
Хиёл эртароқ тушди.
Хотин ҳайрон, хотин лол
Эрининг бу ҳолига.
Не кечар эрта куни,
Бу келмас ҳаёлига.
Кундан куну, ойдан ой
Йиллар ўтиб орадан,
Топилгандай ногаҳон
Бир хум тилло қўрадан,
Мустажоб бўлиб шўрлик
Оға ёлворишлари,
Беҳудага кетмасдан
Қўзларининг ёшлари,
Бошқоронғи бўлмишдир
Хиёл шаддод хотини.
Эр алишмас дунёга
Эндиги ҳаётини.
Руҳи, суяги енгил,
Учгани йўқ қаноти.
Шундай қилиб ушалди
Эр-хотин армонлари.
Ўғилли бўлиб қутлар
Дўст, душман, ёронлари.
Тошдан қаттиқ бўлсин деб
Исмин Тоштемир қўйди.
Базмини тўйга улаб
Қўзи сўйди, қўй сўйди.
Уканинг қувончи ҳам
Сигмасди еру кўкка.
Ўтов тикди, ўтови
Ўхшарди камалакка:
Ипакдан тортмалари,
Увиқлари учқатдан.
Чанғарағи — тўлин ой,

Белдовлари барқутдан.
Совға қилди ўтовни
Оға ҳурмати учун.
Ўтов билан қулунли
Бня ҳамда саночин.
Боланинг атрофида
Барчаси ҳам парвона.
Энди ўзини мутлоқ
Бахтли санарди она.
— Тилаганга не берар?
— Учуч ё пучуч берар.
Бунга ҳам чидамаса,
Тиллари чучук берар,
Деганларидай бола
Дуркун ўса бермади.
Бағридан ел ҳам шамол
Тиниқ эса бермади.
Назарланса бир куни,
Бир куни учинади.
Барчаси ҳам боланинг
Ҳолига ачинади.
Бу ҳам етмагандайин
Тили ҳам чиқа бермас.
Қулоғи сал оғирдай,
Гап-сўзни уқа бермас.
Қун сайин инжиқлашиб,
Эт олмасдан боради.
Ўз тенги болаларга
Етолмасдан боради.
Етти ёшга тўлса ҳам,
Йиғлаб ейди овқатин.
Бу тенги болакайлар
Кўликда ташир ўтин.

Қўклам ҳам келиб қирда,
Бошланиб кетди ишлар.

Қўш қўшиб, ер ҳайдамоқ—
Шунга ўхшаш ташвишлар.
Тирикчилик тошдан ҳам
Қаттиқ замонлар экан.
Ер қаттиқ, осмон йироқ
Деган бир онлар экан.
Оға бирмас икки кун
Қолибди, қир, далада.
Қўли ишда бўлса ҳам
Уй-хаёли болада.
Оға ғамида ини
Бир ширбоз қўзи сўйиб,
Калла-поча осибди
Мимтани тузлаб қўйиб.
Кулбаси тўла одам —
Бола-чақа, янгаси.
Бир маҳал Тоштемирнинг
Бошланмиш хархашаси.
Уни берса, олмайди,
Буни берса, олмайди.
Бари бирдай уриниб,
Кўнглини ололмайди.
Калла гўшти улашар
Уй эгаси барчага:
— Тили сенга, қулоғи
Нортойлоққа, Норчага,
Мияси Эшпўлатга,
Танглайи Гулнорага.
Суймаҳол, сен суқила
Бермагин кўп орага.
Туёғи Тоштемирга,
Югуриб, елиб юрсин.
Оёғи олти бўлиб,
Йўлини билиб юрсин.
Оёғи, янга, Сизга,
Ҳеч оёқдан қолмангиз,

Қайниси билан!.. деган
Гапга қулоқ солмангиз.
Уй бекасига тўши,
Кўзи менга қолса бас.
Тақсимот хусусида
Гап бўлмасин, илтимос.

Бироқ янга бўзариб,
Созариб қолди шу дам.
Нималардир дейишга
Чоғланарди дам-бадам.
Зил-замбилдай қўзғалди
Зўрға туриб ўрнидан.
Эшак қурти тушарди
Бамисоли бурнидан.
Овсин эса парвона,
Нима бўлди Сизга, деб.
Бирон нарса келдими
Хаёл-ўйингизга, деб.
Бироқ тамом тундлашди
Қошлари, қовоқлари,
Уйи томон жўнади
Гезариб ёноқлари.
Тонг отар-отмас қирга
Йўл олди шошиб-пишиб.
Кўнглида қайнисига
Кудурати қалашиб.
Дастурхон ёзар-ёзмас
Тўкиб солди бор гапни.
Гап эмас, фисқи-фасод—
Кераксиз бир алафни:
— Ҳар кимники ўзига,
Ой кўринар кўзига,
Чидай олмасдан келдим
Шу қайнимнинг сўзига.
Кеча кеч калла осиб,

Чақирди бизларни ҳам.
Роса ҳақоратланди
Беғуноҳ шўрлик болам.

Қалла гўшти улашиб
Борлиқ болаларига,
Тоштемирга келганда,
Тур дегандай нарига,
Сенинг тенгинг шудир, деб,
Қўлига туёқ тутди.
Кечагина қай ҳолда—
Юрганлигин унутди.
Айтинг-чи, Тоштемирнинг
Тенги туёқ эдими?
Ёлғизимнинг шунчалик
Кўнгли қуроқ эдими?
Бу дегани:
— Бош бўлмай
Оёқ бўлсин, дегани.
Қўлида китоб эмас,
Таёқ бўлсин, дегани.
Менга ҳам оёқ бериб
Хўрлагандан хўрлади.
Укангиз бизни чўри,
Ўзини бек чоғлади.
Шу бўлдимиз уканинг
Акага оқибати.
Бунчалик қилмас эди
Бўлса қатра уяти.
Уни бошда кўтариб,
Одам қилган сизмасми?
Шуни ўйласа, Сиздан
Бир умр қарздормасми?
Бу гапларни эшитиб,
Титроқ босди оғани.
Гўёки олов-ўтга

Айланди борлиқ тани.
Зорланиб, зўрлангандай
Сезди шу дам ўзини.
Ранги-рўйи қув ўчиб,
Без қоплади юзини.
Бироқ буни бировга
Айтадиган дард эмас.
Инидан бўлак ҳеч ким
Ҳамнафас, ҳамдард эмас.
Дили оғриган билан
Хотинига бермай сир,
Дебди:
— Утламай бекор,
Ўйлаб сўйла, бетаъсир.
Билсанг туёқ тутгани —
Югрук бўлсин дегани—
Сенга оёқ бергани—
Сергак бўлсин, дегани.
Гапни чўзмай, жўнаб қол,
Сувга айт бу тушингни.
Беҳудага вайсамай,
Йиғиб ол эс-ҳушингни.
Хотин кетиб, укаси
Келди оға қошига.
Жондай бовурдошининг
Тик чўкиб ёнбошига,
Эркаланиб ёзади
Қайта бошдан дастурхон.
Дер:
— Улуш, насибангиз
Бу яхна гўшт, устихон.
Кунда-кунда егани
Нимта ҳам ола келдим.
Қолган зираворларни
Хуржунга сола келдим.

Ини қанча парвона
Бўлса ҳамки, оғаси
Ҳеч очила бермади—
Вайрон кўнгил қалъаси.
Ука сезиб турибди
Бу ҳолнинг сабабини,
Янгаси очиб кетган
Демак фисқ «китоб»ини.

Ёз ўтиб, куз ҳам келди
Барака, қути билан,
Эл-улусга ризқи-рўз,
Шира-шарбати билан.
Оға билан ини ҳам
Уроққа тушиб кетди.
Дилда кек унутилиб,
Қалби туташиб кетди.
Бири қўш қўшар бўлса,
Бири ҳозирлар тушлик.
Бири эшдир бирига,
Уртада вақтихушлик.
Поёнига етди иш,
Дон бошқа, сомон бошқа.
Текин ош танга юқмас,
Ишлаб топган нон бошқа.
Ака хурсанд, ука шод
Кўтарилган хирмондан.
Оға дер укасига:
— Гап эшит энди мендан.
«Ҳисобли дўст айрилмас»
Деган эски нақл бор.
Ҳисоб-китобли жойда
Диёнат бор, ақл бор.
Шу сабабдан иккига
Бўлсак дейман хирмонни.
Лекин бир-биримиздан

Аямасмиз бу жонни.
Бу гапимни кўнглингга
Яна олиб ўтирма.
Нега бундай қилди, деб,
Иним бошинг қотирма.
Акасининг гапидан
Ини бўлди ҳайрон, лол.
Кўзларига ёш олиб,
Беради шундай савол:
— Эт тирноқдан айрилса,
Урни жароҳат бўлур.
Орадан гап-сўз ўтмай
Айрилсак, уят бўлур.
Майлига дони сизга
Менга бўлсин сомони.
Бироқ ноаҳилликнинг
Ярим бўлмасми нони?
Ростин сўйланг, не ўйлар —
Келди хаёлингизга.
Сабабини билмаслик
Армондир инингизга.
Оғанинг топган важи
Шу бўлади инига:
— Ёмон ўй, ёмон хаёл
Келмасин ҳеч кўнглингга.
Чиллали боланинг ҳам
Бўлармиш жойи бошқа.
Шерикли ош бор ерда
Пашша тушади ошга.
Омбор бўлак бўлса-да,
Битта эрур жонимиз.
Мақсадим-мудом тотув
Бўлсин хонадонимиз.

Шундай қилиб чош-хирмон
Бўлинди тенг иккига.

Қапсан ҳам ажратилди
Йўқсил, есирникига.
Йиғиб олинди ҳосил,
Хотиржам оға-ини.
Меҳнат аҳли қатори
Ўртача кўрган куни.
Меҳмон келса, қўлма-қўл
Бўлади ўрталикда.
Уйлари туташ, фақат
Девор бор ораликда.
Кузнинг иши кулдан кўп,
Бир ёқли бўлди ишлар.
Қишлик ем, хашак, ўтин —
Дегандайини ташвишлар.
Узун оқшомлар ака
Уйлади укасини:
— Ишқилиб, қазноғининг
Берсин баракасини.
Укам жўжабирдек жон,
Қўли бироз калтадир,
Бор топганин ёзгача
Етказолмас, барибир...
Бекор қилдим, хирмонни
Иккига бўлиб бошда,
Хотинда бу айб асли,
Лаънати бағри тош-да.
Молу дунё топилар,
Лекин топилмас жигар.
Кенг феъл, кетмас давлат бер,
Илоҳим парвардигор,—
Дея туриб ўрнидан
Қазноқ томон йўл олар.
(Ниятини хотини
Сезиб қолса борми гар...)
Иниси қазноғига
Тушди буғдой ташишга.

Ташимоқдан беллари
Сал қолди майишишга.
Тонгда туриб омбордан
Хабар олган бўлади.
Кандаклар бут, бу сирга
Ҳайрон қолган бўлади.
Кандаклардан бир дона
Буғдой олинмагандай.
Аввалда қандай бўлса,
Ҳозир ҳам худди шундай.

Уканинг ҳам жонида
Шу кунларда ором йўқ.
Унингча бу дунёда
Оғадай муҳтарам йўқ.
Ўзи жўжабирдек жон
Лек ўйлар оғасини.
Бунинг устига ярти —
Яралмиш боласини.
Кўнгли ўксик оғамнинг,
Не гуноҳи бор экан.
Тақдирга тадбир йўқдир,
Иқболи бадкор экан.
Орзу-ҳавас кўрмасдан
Еши кетиб боради.
Ногирон бола билан
Умри ўтиб боради.
Ёлғиз оғамдан бўлак
Бу дунёда кимим бор.
Тоғсиз ерларда таянч
На ҳабиб, ҳамдамим бор.
Шу аллозда тун бўйи
Чирим қоқмай чиқади.
Дили хуфтон, кўнгли ғаш,
Ўксиниб энтикади.
Кун чиқиб, ботгач, тунда

Секин туриб ўрнидан,
Хабар олгандай бўлиб,
Молу ҳол, молхонадан,
Қазноғидан челақлаб
Тушди буғдой ташишга.
(Билганида хотини
Бош қўшарди бу ишга).
Чошгоҳ чоғи қазноқдан
Хабар олган бўлади.
Бир сир кўриб, бу сирга
Ҳайрон қолган бўлади:
Қандакларда буғдойи
Ҳечам камаймагандай.
Ё барака эндими —
Бир кимса тегмагандай.
Туси яхшидан асло
Тунгилма, деган гап бор.
Бир яхшига бир ёмон,
Гул бор ерда алаф бор.
Оға алпон, мисоли
Янга қарисоқ эди.
Бу уйга ит ортиқча —
Ўлгудайин соқ эди.
Сезади шарпа бўлса,
Боз устига саҳархез.
Қайнисининг юришин
Кўриб бўлди мисли без.
Секин туртиб уйғотди
Уйқудаги эрини.
Не гап бўлса кўнглида
Тўкиб қолди барини:
— Ана, уканинг иши,
Ана, сизга ҳурмати.
Қазноққа кирармиди
Бўлса номус, уяти.
Оға молига ини

Қилиб турса ўғирлик.
Қани, меҳр, оқибат—
Бу қандайин кўргулик.
Донг қотиб қолди оға
Билмай не дейишини.
Ҳечам кечиролмайди
Уканинг бу ишини:
Қўлида қўш челаги
Омбордан чиқиб борар—
Тавқи лаънат тамғасин
Бўйнига тақиб борар.

Бу таъқиб — бу заволдан
Ука мутлоқ хабарсиз.
Оға саломга алик
Олади эътиборсиз.
Укиниб, ўксинади
Инисининг ишидан.
Энди сира қутулмас
Хотини нолишидан.

Оға ой ботган чоғи
Эл оёғи тинганда,
Машриқ томонда Чўлпон
Юлдузи кўринганда,
Инисининг омбори
Томон йўл олди ночор.
Оралиқда қатнови
Такрорланди неча бор.
Бўш турган бир кандагин
Тўлдирди фурсат ўтмай.
Сўнг деди:
— Бўлар энди,
Нимам боради етмай?
Болнинг ҳам ками маъқул,
Кўпи кўнгил айнитар.

Овқат устига овқат—
Жиғилдонни қайнатар.
Олҳол, ўрнига келиб
Мизғиб олди озгина.
Ҳалол ошига пашша
Тушириб эсизгина.
Укасининг бу қинғир
Ишлардан хабари йўқ.
Унингча, оғасидан
Бўлак бир сарвари йўқ.
Нонушта қилар уйи
Тўлиб, бари жам бўлиб,
Ишларидан ҳар қалай
Кўнгли хотиржам бўлиб.
Чақирар нонуштага
Жондай оғасини ҳам.
(Бу дам оға ёқтирмас
Булбул нағмасини ҳам.
Тундаги қилган иши
Эпмиди ўз шаънига.
Доғ тушириб бўлганди
Эътиқод, имонига).
Нонушта тугаб дуо
Ўқилар дастурхонга.
Тирикчилик керакдир
Қимирлаган ҳар жонга.
Ҳар қайсининг ўз иши,
Ўз юмуш, ташвиши бор.
Бахт қушининг ҳар бошга
Ўзгача қўниши бор.
Ини мол-жонни кўздан
Кечиради бирма-бир.
Танага сув, қўйга ем
Берилибди ҳайтовур.
Қазноқ қопқасин очиб
Ишонмайди кўзига.

Бир кандик олтин бўлиб
Кўринади кўзига.
Кандикларни бир бошдан
Қайта кўриб чиқади.
Уша кандикка қараб
Кўзлари толиқади.
Из қувмай хазинага
Шу йўсин йўлиқади.
Оға бундан беҳабар
Машғул ўз иши билан.
Ғаллахонага энди
Қадам қўйиши билан,
Фожиага дуч келиб
Бошдан учади ҳуши.
Бу кўриб турганлари
Унгими ёки туши!
Бу не сир, бор ғалласи
Айланиб қолмиш тошга.
Ҳеч ҳам таърифлаб бўлмас
Мусибат тушмиш бошга.
Бўғинлари бўшашиб
Кетади эс-ҳушидан.
Оҳ, уриб, армон қилиб
Қинғир иш-қилмишидан.

* * *

Қизил юзли йнгитнинг
Қизаргани — ўлгани,
Бадном-баттар бўлгани—
Тириклай кўмилгани.
Оға одам бўлиб ҳеч
Панд емаган бунчалик.
Улмай туруб бўпти танг
Аҳволи ўлгунчалик.
Сор десалар сор эди,

Қатордаги нор эди.
Номуси, орияти
Бир йигитча бор эди.
Бўлар иш бўлди энди
Қимга айтар додини.
Укадан бўлак ким ҳам
Эшитар фарёдини!
Нақл бордир: эрни эр,
Ер қилар ҳам хотиндир.
Истаса, қул, истаса,
Шер қилар ҳам хотиндир.
Бироқ унинг хотини
Тупроқ билан тенг қилмиш.
Оёқ остида ётган
Ташландиқ харсанг қилмиш.

Ўзбек тилида

Адабий-бадий нашр

Тўра Сулаймон

ХАРСАНГ

Эртақ

Муҳаррир Ҳ. Имонбердиев
Мусаввир У. Солиҳов
Техник муҳаррир Е. Толочко
Мусаҳҳиҳ Ш. Соатова

ИБ № 0541

Босмахонага берилди 06.05.94. Босишга рухсат этилди 18.07.94. Бичими 70×100^{1/32}. Босмахона қоғози. Юқори босма. Шартли босма табағи 0,81. Нашриёт табақ ҳисоби 0,85. Шартли бўёқли босмада 1,13. Жами 10000 нускада. Шартнома № 13—94. Буюртма № 460. Баҳоси шартнома асосида.

Ўлпон нашриёти, 700129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон Республикаси давлат Матбуот қўмитаси ҳузуридаги Тошкент китоб-журнал фабрикасида босилди. Тошкент—Юнусобод даҳаси, Муродов кўчаси, 1.